

עומקא דפרשה

הקבוצה לחברותא או שיעור
קובעי עיתים

- רישום בטאבו
- משה מת והושע מכנים
- בכבוש עולי מצרים
- שער הציון

- ציאה מא"י ע"מ לשוב
- כניסת מש"ד לא"י
- ישיבת א"י בעציץ נקוב
- שואל כענין

פר' מסעי - בענין ישיבת א"י ערש"ק פר' מטו"מ כ"ו תמוז תש"ע

שואל כענין

הרב מנחם כהן

א. הרמב"ן בהוספות לסהמ"צ מנה מ"ע ד' דירת אר"י וברמב"ם שהשמיט מצוה זו ממנין המצות יתכן שנקט שאין זו מצוה מה"ת לדור בא"י. ושמעתי לעורך מהא דפסק הרמב"ם פ"ח עבדים עבד שברח מחו"ל לא"י אי מסגירו לאדונו עובר בל"ת. ואי נימא שאין כלל מצוה מה"ת בדירה בא"י כיצד שייך לאו דלא תסגיר עבד לאדונו. [וע' ביאור הגר"א יו"ד רסז סקפ"ד].

ב. כתב הרמב"ן נצטוינו לשבת בארץ אשר נתן לאבותינו וכו' ומשמעות הענין שיש מצוה בישיבה בארץ שנתנה לאברהם. והנה סוריה הגם שנקשה ע"י דוד איננה מהארץ שהובטחה לאבות. וא"כ מדוע מפורש בגיטין ח. שיש מצות ישוב א"י בסוריא. [והלומדים מצדדים בזה כיון שדוד חברה לאר"י, מעתה היא נדונה בכל דיניה ופרטיה כא"י ממש].

ג. שיטת המהרי"ט ח"א מ"ז שמצות דירה בא"י היא מחמת מצות התלויות בארץ. והאחרונים האריכו לעורר בשיטתו ע' אבני נזר יו"ד תנ"ד. חזו"א שביעית ג' י"ט. מדברי הכפתור ופרח פ"י שמצוה לדור גם במקום שכבשו בכיבוש ראשון ק"ו מסוריא. ויש לבאר מה כיון הכו"פ בק"ו מסוריא. דהתם יש קדושה לקיום המצות. וביותר למצוין לעיל שסוריא נטפלת לאר"י. וצ"ל שכיון שמבואר בגיטין שגם כיום יש מצוה לדור בסוריא, הגם שפשוט לו שלא נכבש בכיבוש שני, וש"מ שהמצוה לדור סגי בכיבוש ראשון.

ד. מתנ"י ריש גיטין גבולות א"י לענין תקנת אמירת בפני נכתב. וגבולות אלו נקט הרמב"ם פ"א תרומות ה"ה כגבולי כיבוש עולי מצרים. ויש לתמוה מאחר שפסק הרמב"ם כיון שגלו פקע קדושתם. למה גבולות לענין תקנת ב"ג יקבעו לפי כיבוש עולי מצרים.

ואי נימא שהמצוה לדור באר"י נקבע לפי גבולי עולי מצרים. י"ל שגרו בפועל כל היכי שיש מצוה לגור. ולכן נסבב שקביעות א"י לגיטין לא כפי קדושת הארץ כי אם לפי מצוה הישיבה. וי"ל באופן נוסף עפ"י הרמב"ם פ"ד סנהדרין ה"ו שסמיכת החכמים בא"י בגבולות עולי מצרים. וי"ל שם מצוים החכמים. ובשיעורי ר' נחום למסכת גיטין ב. תמה בזה והאריך ולהנ"ל מבואר בס"ד בקל. ה. דברו האחרונים אי שייכת מצות ישוב א"י בנשים. והובא במג"א אורח ש"ו ס"ב בהיתר לקנות מנכרי אפילו בשבת שהוא מיסוד איסור לא תחנם, היינו שזה הרחבה בחיוב האיסור שביסודו למכור להם בכל מיעוט נכרי מהארץ יש קיום וזה נראה פשוט שודאי שייך בנשים.

ציאה מא"י לחו"ל ע"מ לשוב

הרב יצחק גולדשטיין

בשלטי הגיבורים על הר"ף (שבועות ח. מדה"ס) דן בעני' מי שנדר בעת צרה שיעלה לזמן לא"י, אם היו כנדרי מצוה שנדר בעת צרה שנמנעים מלהתירם.

וכתב שם [ועוד דהא ליכא מצוה כלל, דאין מצוה לילך לא"י ע"מ לשוב, ואפ"י למ"ד דהאידינא מצוה ללכת לא"י, היינו דוקא ע"מ לדור אבל ההליכה ע"מ לצאת אין בה מצוה. דכי היכי דהציאה ע"מ לשוב אינה עבירה, כך ההליכה ע"מ לשוב אינה מצוה, דעיקר ההליכה והציאה תלוי בדירה, וכן יש בספר תשב"ץ בשם מהר"ם ז"ל עכ"ל].

ומבוי בדבריו דס"ל דאין איסור לצאת מא"י ביוצא על מנת לשוב אלא רק ביוצא לדור בחו"ל (ועי' שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קע"ג).

וצ"ע דבגיטין ע: איתא [כי הוה מיפסרי רבנן מהדדי בעכו הוה מיפסרי, משום דאסור לצאת מא"י לחו"ל]. והנה שם ודאי לא רצו רבנן לצאת לדור בחו"ל דהם היו בני א"י (וכדפרש"י שם), וא"כ היה זה יציאה ע"מ לשוב, ומבוי בגמ' שגם ע"ז נאמר "שאסור לצאת מא"י לחו"ל", וצ"ע.

הטעם דרצה משה ליכנס לארץ

הרב אליהו פופוביץ

בגמ' בסוטה יד. דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכו' אלא כך אמר משה, הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי. ויל"ע דהרי משה היה בארץ סיוחן ועוג והם חייבים בתו"מ מדאורייתא, כן נראה ברמב"ם תרומות פ"א ה"א ש"כ דרק עמון ומואב מדרבנן עיי"ש ברדב"ז ה"ב ובחזו"א שביעית ג' כ"ה.

וכן מבואר ברש"ם ב"ב נו. דאיתא התם בגמ' כל שהראהו הקב"ה למשה חייב במעשר לאפוקי קני וקניזי וקדמוני וכ' רשב"ם דארץ חוי חייב במעשר כיון דכבשם משה והוא ארץ רפאים עכ"ל, ומבואר דארץ עוג חייבת במעשר. וה"נ לענין שביעית עיי"ש בחזו"א.

ואפשר שרצה ליכנס בשביל לקיים מצות ביכורים. ובמשנה ביכורים פ"א מ"י פליגי ת"ק וריה"ג אי מעבר הירדן מביאין ביכורים ונחלקו הראשונים בדעת ת"ק דלדעת הרמב"ם פ"ב ה"א הוי רק מדרבנן ולפ"ז אתי שפיר מדוע רצה מ"ו ליכנס לארץ אולם לדעת הרמב"ן שמות י"ג ב' הוי דאורייתא דגם זה ארץ זבת חלב ודבש. וגם לש"י הרמב"ם ע"י בבית הלוי ח"ב ס"ג ש"כ דהוי דרבנן רק משום דקדושה ראשונה לא קדשה לעת"ל אבל בכיבוש משה הוי א"י מדאורייתא וא"כ חייב בביכורים, וצ"ב מדוע נתאוה משה ליכנס.

ובמש"ח פר' ראה הק' כע"ז דאם נתאוה לקיים מצות ישוב א"י הרי אפשר לקיים זאת גם בארץ סיוחן ועוג. ועי' בספרי דברים "אחרי הכותני" - יאמרו בשביל שאין בו כוח להכניסו לארץ ולהפיל סיוחן וכו' הוא לא עשה כן אלא לאחר שנכנסו לארץ. חזינן דנחשב חלק מא"י. וכ"כ בערכין לב: משגלו שבת ראובן ושבת גד וחצי שבת המנשה בטלו ביכורים שטלו וקראתם דרוז בארץ לכל יושביה בזמן שכל יושביה עליה.

אמנם כתב בספרי זוטא נשא דאין עבה"י כשר לבית השכינה וכ"כ הרמב"ן (במדבר כ"א כ"א) ולפ"ז אינו יכול להביא ביכורים לבית המקדש דודאי לא יבנה בעבה"י. אמנם היה יכול לשלוח ביכורים ע"י שליח, ואפשר שרצה להביא בעצמו משום דמצוה בו יותר מבשלוחו, ע"י תו"י בשבת ל"ב: ועוד אפשר משום שרצה לקרוא מקרא ביכורים שזה רק כשמביא הבעלים בעצמו ולא ע"י שליח (מתני' פ"א מ"ה).

ועוד אפשר שרצה ליכנס בשביל לקיים מצוות אכילת מע"ש ועולת ראה (קרבן פסח כבר קיים ולא שייך לומר שבשביל זה רצה ליכנס) ומצות עליה לרגל שג"כ לא היה במדבר כמ"ש הרמב"ן דברים י"ב ח'.

ישוב א"י בעציץ נקוב

הרב חיים לייב בלאט

לכא' אפשר לצאת מצות ישוב א"י ע"י עציץ נקוב, אע"ג דבפשוטו מהני עציץ נקוב רק לענין הגידולים שיונקים מהארץ דחשוב כנטוע בארץ, אבל יש להוכיח דאף העפר נעשה א"י וזה בלא היניקה. [יתכן שצריך שיהיה בו גידולים דבלא זה לא מתקשר והיניקה היא שיוצרת חיבור בין העציץ והארץ אבל אחר היניקה מתחבר העפר שבעציץ. כן העלה הדברות משה גיטין ס"ט].

א. במלכי זדק אמתני' דפ"ב חלה מ"ב וז"ל עפר חו"ל שבא בספינה לארץ חייב במעשרות ושבטיעית דכתיב כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה כלומר כל עפר שאתם דורכים עליה בא"י לכם תהא עכ"ל, ומקורו מהירושלמי ע"ש.

ב. בחזו"א ערלה ס"א ט"ז, כתב דהעפר שבעציץ חשוב כמחומר והסתפק אם צריך בשביל לו טועיין בו זרעים או אפי' בלא"ה.

אמנם ביסוד מה שהפליגו חכמים במצות דירת א"י מצאנו ג' טעמים. ברמב"ן ספ"ה"מ בהשטות מצוה ד' דהיא מכח המצוה להוריש הגוים ולישב בא"י ונוהג לדורות וזה לכא' במקום שנתרבה דין כל מקום אשר תדרוך אין עליו מצוה לרשת אותו דנעשה א"י רק אחר שמתישב בו וקודם אינו א"י דכשהוא ברשות עכו"ם אינו כאילו עכ"ם יושב בא"י אלא אינו א"י.

במאירי כתובות ק"י דחביבות החכמים לא"י הוא משום שסתם א"י חכמה ויראת חטא מצוין ומתוך כך משיגין כבוד בוראם וזוכין ליהנות בזיו השכינה. לפ"ז תלוי באור א"י ולא בקרקע א"י.

בגמ' ב"מ צ"ב משמע דיותר יש ישוב א"י בקרקע מהבתים והיינו דהמצוה הוא חשוב משום שבעפרה מתקיים מצות התלויות בארץ וזה שייך בעציץ נקוב לכא' [וזה דלא כהגר"ח (בסטנ) דעציץ נקוב מחבר רק הגידולים ולא על גוף העפר].

הרב אברהם וינברג

א. בקיום מצוות יישוב א"י במקומות שישנם שטחים הרשומים בטאבו כשייכים לגויים. אע"פ שקרקעות אלו נקנו בכסף מלא בידי יהודים, אלא שמסיבות שונות, הגויים שחששו לחייהם מנקמת אחיהם, לא העבירו באופן רשמי את הבעלות. לכאוי נראה, שכבר התקיימה באדמות ההן מצוות יישוב ארץ ישראל. אבל מאחר ויש מי שיכול לערער על הבעלות הזו, לכאוי בהשתדלות לאישור רשמי ויצירת מצב של העברת הבעלות בטאבו, תתקיים מצוות יישוב א"י בשלמותה.

אכן יש לברר בזה, האם רישום הקרקע בטאבו, זו מצווה וקיום מצוות ישוב א"י המתירה לעבור על איסור שבות או על שאר איסורים שהם מדרבנן.

ב. שאלה נוספת מתעוררת למעשה, לאור המצב המיוחד, שיש גם חלקות קרקע זעירות השייכות לעכו"ם הללו, אלא שלא ידוע מי הבעלים ומה שמו והאם מכר או לא. וייתכן שזו גם הסיבה שלא קנו מהם בשעה שקנו מהשאר. לכן נמצא, שהקרקעות הזעירות ההן נבלעו בתוך שאר כל החלקות. מצב כזה יכול לעורר שאלות הלכתיות: כגון, האם יש מצוות יישוב א"י גם בחלקות אלו, מאחר ומדובר כבר במקום שכל יושבי ישראל?

ג. כמו כן האם יש חובה לעשות מעשה קניין, רק בכדי שתיחשב ככיבוש ושליטה. והאם מצוות יישוב כזו תחול, על ידי קניית בית או קרקע שע"י אדם פרטי?

ד. האם יש ג"כ צד איסור של גזל עכו"ם והאם היא גם בגזילת קרקע מעכו"ם? כלומר, גם אם אכן אין כאן מצווה ואין כח ליחיד לכבוש, האם יש ככה"ג איסור גזל עכו"ם על כל חלקת קרקע. וגם אם יש מצוות יישוב א"י, הרי זו מצווה הבאה בעבירה? אבל יש לומר שכאן הגוי התייאש מהקרקע. והרי כשנשתקע שמו ממנה כבר אין כאן גזל. וכן כיוון שהתיישבו אבל לא רשמה בטאבו שמה אין כאן גזל. והאם, מכיוון שהעכו"ם התייאש מלעבד את הקרקע ומלהתיישב בה, אולי כבר אין מצוות כיבוש ובמקביל גם אין גזל?

א. על מצוות יישוב א"י ע"י רישום בטאבו [שאלה א] והאם יש מצווה בקניית בית בידי אדם פרטי [שאלה ג]. מפורש בגמ' שיש בה מצווה. אדיתא בגיטין (ח: "הקונה שדה בסוריא - כקונה בפרוארי ירושלים. למאי הילכתא? אמר רב ששת: לומר, שכותבין עליו אונו ואפילו בשבת. בשבת ס"י? כדאמר רבא: אומר לעובד כוכבים ועושה, ה"נ אומר לעובד כוכבים ועושה. ואע"ג דאמירה לעובד כוכבים שבות, משום ישוב א"י לא גזור רבנן ופירש"י "משום ישוב א"י - לגרש עובדי כוכבים ולשב ישראל בה". ולדברי רש"י נראה, שיש שני חלקים במצווה - האחת לגרש והשניה ליישב. והתירו לעבור משום שבות, כדי לקיים שני עניינים אלו.

לגבי השאלה אם יש מצווה בדבר או רק היתר. לכאורה תלוי במחלוקת הראשונים. כידוע שהרמב"ם והרמב"ן נחלקו אם יש מצוות ישוב א"י. לדעת הרמב"ן בשה"מ היא מצוות עשה מהתורה, ולשיטת הרמב"ם היא מצווה מדרבנן. בזה יתבאר מה שכתב הרמב"ם בה"ש שבת (פ"ו יא) "הלוקח בית בא"י מן הגוי מתיר לו לומר לגוי לכתוב לו שטר בשבת, שאמירה לגוי בשבת אסורה מדבריהם ומשום ישוב א"י לא גזרו בדבר זה, וכן הלוקח בית מהם בסוריא שסוריא כא"י לדבר זה" לכאורה משמע, שהרמב"ם שאיזו לשיטתו, שאין מצוות ישוב א"י מדאורייתא אלא מדרבנן, לכן כתב רק ש'לא גזרו בדבר זה' אבל הוא רשות ולא עביד מצווה בקנייתו. וצריך ביאור ועיון.

ב. עוד לכאורה יש לעיין [בשאלה ב]. בעיר שהעכו"ם כבר מגורשים ועומדים, הרי נתקיימה בקרקע זו חלק של המצווה 'לגרש עובדי כוכבים' ואין בה אלא המצווה ליישב ישראל בה'. האם משום חלק זה בלבד, יתירו לעבור איסור שבות? אך ראה בחידושי הרמב"ן בשבת (ק"א) "מצווה ותועלת לכל ישראל הוא - שלא תחרב ארץ קדושה". משמע (שם) יעירו עליה ואולי יגרמו להחריבה, ג"כ יש מצווה למנוע זאת. וביותר כתב הריטב"א בר"ה (לב): "שאני ישוב א"י שאינה מצווה לשעתה אלא קיימת לעולם והיא תועלת לכל ישראל - שלא תשתקע ארץ קדושה ביד ערלים", משמע שיש מצווה למנוע את היותה שקועה בידי הערלים, ויש למנוע זאת לכל מצב. ממילא גם קניין של יחיד, נחשב ככיבוש הציבור בהיותו 'תועלת לכל ישראל'. ולכאורה יש להוכיח שאכן קיימת מצווה גם ככה"ג. מתוך דברי הגרש"א זצ"ל במנחת שלמה (ב-ג ק, ד) "נ"ל להעיר במה שכתב, דהמצווה היא משום 'ירשתם' דהיינו כיבוש ואין דרכה של אשה לכבוש. צ"ע דלפ"ז יחיד העולה לא"י אפ"י קונה בה קרקע, צריך להיחשב ככיבוש יחיד דקיי"ל לאו שמיא כבוש, וגם לפי"ז ליכא מצווה לדור במקום שבלא"ה כבר יש שם ישוב צפוף של ישראל" משמע כוונת הגרש"ז זצ"ל, שאכן כל קניית בית בא"י אינו ככיבוש יחיד - שלא ככיבוש הוא, אלא שאכן כל התיישבות של יחיד ודאי היא מצווה. וכן כל תוספת של התיישבות היא מצווה וגם בעיר צפופה שכל תושביה יהודים.

ד. אכן לגבי השאלה [שאלה ד] האם יש יאוש בקרקע זו. ו"ל ע"פ המבואר בתוס' בסוכה (ל:) שהוכיחו בסו"ד מירושלמי בכלאים פ"ז לענין אנס, שמשמע דיש יאוש לקרקע מה"ת בנשתקעו שם בעלים עכ"פ (והוא בהרחבה בשו"ת שבת הלוי ח"ט ש"ב לגבי הלכות "לכ"ם בקרקע כזו שבא"י).

הרב יצחק לוי

גולת הכותרת של יציאת מצרים היתה מתן תורה והכניסה לארץ ישראל. ובכל זאת לא זכו ישראל ליכנס לארץ ישראל עקב חטא המרגלים, ומשה לא זכה לכך משום חטא מי מריבה. ויש להבין, מדוע נענשו על חטאים אלה דוקא בעונש זה שלא יכנסו לארץ, ולמה לא קיבלו עונש אחר על חטאים אלה. ומשמע מזה שיש קשר הדוק בין חטאים אלה למה שלא זכו ליכנס לארץ ישראל, וטעמא בעי.

יסוד הדברים יתבאר על פי מספר הקדמות. בשל"ה הקדוש (פסחים סימן שנג) כתב, דאילו לא חטא אדם הראשון לא היה ניתן תורה שבעל פה, דבלא החטא היה לאדם שכל בהיר ואספקלריה המאירה, ובהתבונן האדם בתורה שבכתב היתה כל התורה שבעל פה ברורה לו ונגלית לפניו. ורק לאחר חטא אדם הראשון, אחר שנגזר עליו מיתה, ירד ממדרגתו והיה צורך לתורה שבעל פה. ועל הפסוק 'במשכים הושיבני כמתי עולם' דרשו חז"ל שזה תלמוד בבלי, הרי שהתורה שבע"פ קשורה לחושך ומיתה (עקב העמלות הקשה שיש בלימודה).

וכאשר ישראל קיבלו את הלוחות הראשונות, נאמר 'אני אמרתי אלהים אתם', וחזרו למדרגת אדה"ר קודם החטא - פסגת המדרגה, ובטלה מהם מיתה, ולא היה בהם צורך לעמוד על התורה שבע"פ, כי ניתן להם שוב שכל בהיר, ולכן היתה כל התורה שבע"פ חקוקה על הלוחות וכמו שכתב הבית הלוי (דווש יח) ע"ש.

ובמהלך זה של הלוחות הראשונות, היתה שלימות הנפש תנאי קודם למעשה ללימוד התורה, ועל כל סטיה קלה ממצוות התורה היו נענשים תיכף ומיד, ועל כן נתארך הזמן עד קבלת התורה 2448 שנה, כי עד אז לא נתקן חטא אדה"ר ולא הגיעו עדיין לשלימות התיקון.

אמנם ישראל לא חפצו במדרגה נעלה זו, כי פחדו ליכשל וליענש, ויראו מהאש הגדולה, ולכך כפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית.

ולאחר חטא העגל, ירדו ישראל ממעלתם, ונעלם מהם השכל הבהיר, והיה להם לעמוד על התורה שבע"פ. ואז נתחדש להם מהלך חדש בעבודת ה', שאין צריך לשלימות הנפש לפני הלימוד, אלא התורה עצמה היא מסתתרת ומעצבת את נפש האדם, ואם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש.

והנה משה רבינו לא איבד כלום ממעלתו, ונשאר עומד בדרגתו הראשונה של הלוחות הראשונות, שזהו לפי הנתבאר בחינת "תורה שבכתב", אבל כל ישראל מלבד משה, וגם יהושע, ירדו ממעלתם ונעשתה לפי הנתבאר בחינת "תורה שבעל פה". ועל כן אמרו חז"ל "פני מבואר כפני חמה, ופני יהושע כפני לבנה", כי במדרש תנחומא (תשא לא) מבואר דחמה היא בחינת תורה שבכתב הגלויה ומאירה כשמש, אבל תורה שבע"פ היא בבחינת לבנה שהיא מסמלת את הלילה והחושך, שאינה גלויה, ונדרש עמלות רב להשיגה.

מאחר שמשו רבינו ניצב במדרגתו הראשונה ולעומת זה ישראל ירדו ממעלתם, היתה העבודה לישראל במדבר לעלות ולחזור לשלימות הלוחות הראשונות ולבא אל התיקון השלם. גם משה רבינו עליו לישאר במדרגתו ולהעלות את ישראל אליו - אל דרגתו הוא. נמצא שהנהגת כלל ישראל במדבר ע"י משה היתה הנהגת "תורה שבכתב", ועל כן היה כל דרכם ע"י נסים גלויים, אכלו ארבעים שנה את המן, וחיהם כולם מעל לדרך הטבע, ובהנהגה גלויה של שכר ועונש על כל עבירה שעשו, כי זה בחינת תורה שבכתב שהכל גלוי, וכמפורש ביעודי התורה.

אכן כלל ישראל לא הצליחו לחזור למדרגתם הראשונה, ובכל עת נטרחקו יותר ממדרגתם הראשונה, ותכלית שאיפתם היתה להנהיג אחת בדרך הטבע, בהנהגה של "תורה שבעל פה". ומהו נכע מיאונם בנן, כי רצו להנות מיגיע כפיהם ולחיות בדרכי הטבע. וזה היה גם שורש חטא המרגלים שעבורו לא נכנסו לארץ ישראל, כי בודאי האמינו שהקב"ה מסוגל לעשות נסים גדולים כפי שראו כבר ביציאתם ממצרים, אלא מאחר שראו שם את כל הגיבורים, ואת הפירות הגדולים שלא כפי דרך הטבע, נתאכזבו מציפיותיהם לחיות כפי דרך הטבע - איש תחת גפנו ותאנו, שזו היתה משאת נפשם בהיכנסם לארץ ישראל, כי בראותם כן, הבינו שגם החיים בארץ ישראל יתנהלו שלא כפי דרך הטבע.

ולאחר ארבעים שנה נקבע שאין בכח ישראל להשיג מדרגת "תורה שבכתב", ומעתה יש צורך להנהיגם כפי מצבם, "דַּרְךְ לְפִי דוֹרוֹ".

ועל זה בא המבחן למשה רבינו במי מריבה, כי ידוע פירושו של בעל העיקרים שחטאו של משה היה שהיה עליו לדבר אל הסלע "משנה אחת או הלכה אחת" ולהוכיח להם שליטת תורה שבעל פה על הבריאה. נראה לפ"ז, כי מי מריבה לא היה בו חטא של ממש, אלא שבמעשה זה היה מבחן להנהגת משה רבינו האם הוא מסוגל לנהוג את כלל ישראל בהנהגה החדשה - בהנהגת תורה שבעל פה, כי עד עכשיו היו כל הנסים מכח מעלתו של משה ב"תורה שבכתב", ואילו היה משה מנהיגם בכח התורה שבע"פ ומדבר אל הסלע משנה אחת, היה מוכיח בזה שביכולתו להנהיג את ישראל גם בדרגתם הנמוכה, ואז יוכל להנהיגם גם בארץ ישראל. אבל מכיון שלא נהג כן, היה מוכרח להעביר את שבת המושל ליהושע שהיה במדרגת כלל ישראל ב"תורה שבע"פ".

הרב ישראל שלמה קרויזר

הנה להלכה קיימ"ל שקדושה ראשונה (עולי מצרים) קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, וכיון דקדושה שניה (עולי בבל) קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, וכיון דקדושה ראשונה בטלה לכן מצוות התלויות בארץ נוהג רק בתחום עולי בבל, ונוהגת קדושה גם לעתיד לבוא אף לאחר שנחרב הבית כי הא אינה בטלה ולכן בזמנינו יש חיוב במצוות התלויות בארץ בתחום עולי בבל וכמבואר ברמב"ם בפ"א מהלכות תרומות ה"ה ובהלכות בית הבחירה סוף פרק ו'.

וכתב הכפתור ופרח סימן י' שהדין שקדושה ראשונה בטילה זה נפק"מ רק לגבי מצוות התלויות בארץ שבזה יש חילוק בין עולי מצרים לעולי בבל אבל לגבי ישׁוב הארץ וקבורה זה גם במקום שכבשו עולי מצרים דלענין זה לא נתבטלה הקדושה וכן ברדב"ז בפ"ד מסנהדרין ה"ד שרק לענין תרומות ומעשרות יש חילוק בין כיבוש עולי מצרים לכיבוש עולי בבל אבל לענין דירה בארץ ישראל וקבורה ושאר קדושת ארץ ישראל אין חילוק בין עולי מצרים לעולי בבל.

נחלקו הראשונים ביסוד הדין דישׁוב הארץ האם הוא מחמת קדושתה או מחמת המעלה של מצוות התלויות בארץ שיטת הרשב"ם ב"ב דף צ"א. דהא דאין יוצאין מארץ ישראל לחוץ לארץ היינו מפני המצוות דיש בה וכן דעת התשב"ץ ח"ג סימן ר' דהטעם שהכל מעלים לארץ ישראל הוא מפני המצוות שנוהגת בארץ. ושיטת המהרי"ט ח"ב סימן כ"ח דהטעם שהכל מעלין לארץ ישראל היינו מפני קדושת הארץ וכן כתב היעב"ץ במור וקציעה סימן ר"ו וכן בחת"ס בתשובה יו"ד סימן רלג וכן בלחם משנה מלכים פ"ה כתב שמצוות ישׁוב הארץ הוא מחמת קדושתה.

וא"כ כשנבוא לדון האם יש מצוות ישׁוב הארץ במקום שהוא רק מכיבוש עולי מצרים הרי שלדעת הרשב"ם והתשב"ץ דישׁוב הארץ הוא משום מצוות התלויות בארץ א"כ בתחום עולי מצרים שלא נוהג מצוות התלויות בארץ א"כ ה"ה שלא ינהג בה מצוות ישׁוב הארץ אולם לשיטות שמצוות ישׁוב הארץ הוא מחמת קדושת המקום של ארץ ישראל א"כ ברור שגם בכל תחום עולי מצרים נוהג מצוות ישׁוב הארץ. ולמעשה מכריע החזו"א שביעית ג' י"ט ד"ה ונראה וז"ל; ומיהו הא דהפליגו חז"ל כתובות שם במעלת ישיבת הארץ נראה דאף באותה שלא קידש עזרא וכ"כ רדב"ז בפירושו בר"מ פ"ד מהלכות סנהדרין ה"ו בשם הכפתור ופרח עכ"ל.

וקשה טובא מהא דמבואר בגמ' בגיטין דף ע"ו ע"ב כי הוּו מיפטרי רבנן בעכו הוּו מיפטרי משום שאסור לצאת מאר"י לחוצה לארץ וכן מבואר בראשונים ריש גיטין (הרשב"א והר"ן והמאירי) שעכו היה חציה עו"ב וחציה עולי מצרים מהא דחכמים נפרדו מחבריהם בעכווכן כתב להדיא בריטב"א (קרקרש) ע"פ הגמ' הנ"ל שאסור לצאת מתחום עולי בבל לתחום עולי מצרים. ובמהרי"ט תירץ בקידושין דף ל"א ע"ב שאכן מה שלא יצאו לעולי מצרים היינו ממידת חסידות ומה שרבי יוחנן לא נמנע מלהתיר לרבי אמי לצאת חוץ לעכו ללוותו משום שיש בזה מצוה, כי כהן הוה. ולענין הלכה כתב לי הגאון ר"י ליברמן שליט"א מח"ס משנת יוסף דמותר לצאת למקום שכבשו עולי מצרים וקדוש יאמר לו למי שלא יוצא וכל זה רק למי שנוהג כל דבר בקדושה.

ויש להעיר דלכאורה אף שמדרבנן נוהג מצוות התלויות בארץ גם בעולי מצרים וכן בעולי מצרים נוהג גם דין שביעית כמובא במשנה בשביעית פ"ו דכל שהחזיקו עולי מצרים ולא החזיקו עולי בבל הדין נאכל ולא נעבד וא"כ לשיטת שמצוות ישׁוב הארץ הוא מחמת מצוות התלויות בארץ וביארנו דלפי"ז בעולי מצרים אין מצוות ישׁוב הארץ וקשה שהרי למעשה מצוות התלויות בארץ נוהג גם קצת בעולי מצרים. וביותר קשה שהרי גם בזמן עולי בבל חיוב מצוות התלויות בארץ באר"י לא היה חיוב מדאורייתא אלא רק מדרבנן כמבואר ברמב"ם בתרומות פ"א הכ"ו וז"ל התרומה בזמן הזה ואפילו במקום שהחזיקו עולי בבל ואפילו בימי עזרא אינה מן התורה אלא מדבריהן שאין לך תרומה של תורה אלא בא"י בלבד, ובזמן שכל ישראל שם שנאמר כי תבואו ביאת כולכם וכו'.

וצריך לבאר שבעולי מצרים קדושת המצוות התבטלה לגמרי אלא שתקנו חכמים שאף שאין בה קדושת הארץ מ"מ יהא חייב בחלק ממצוות התלויות בארץ מדין סמוכות וכמו עמון ומואב ושנער מפרשינן תו"מ וכמשנה ידידים פ"ב מ"ב משא"כ בעולי בבל אף שחיובה מדרבנן מ"מ גדר החיוב הוא שרבנן קדשו את ארץ ישראל לענין זה ולכן גם אין מפרשים תרומות ומעשרות מעולי מצרים על עולי בבל דאף דשתייהם מדרבנן מ"מ יש חילוק בגדר תקנת חכמים בזה.

חיוב ישיבה בא"י

כ' הרמב"ן בפר' בפס' (לג,ג) "והורשתם את הארץ וישבתם בה" שהיא מצוות עשה והפלת חז"ל במצוות הישיבה בא"י ואיסור היציאה ממנה, מכח מצוה זו. ומנאה בהשגותיו לסה"מ במ"ע הנוספות (ד) ומבואר שם דהיא גם בזה"ז וחיוב על כל יחיד גם בזמן הגלות. וכ"ד התשב"ץ (זוהר הרקיע רכו) ובנו הרשב"ש (תשו' א-ג).

אך רש"י פי' הפס' שם דהיא הבטחה ולא ציווי (עי' אוה"ח ובאר בשדה). והיא ש"י הרמב"ם שלא מנאה כמצוה, וכתב המגילת אסתר בדעתו דהויה רק מצוה לשעה שעיקרה הכיבוש, אבל בזמן הגלות אדברה נצטוינו שלא למרוד באומות. ועי' כלי חמדה כאן.

וכ' הפאת השלחן בד' הרמב"ם דמ"מ איכא מצוה מדרבנן. וכ"כ השכנה"ג יו"ד רלט הגה"ט לג. אך האבני"ז (יו"ד תנד ו) כ' דגם לרמב"ם הויה מדאורייתא ומה שלא מנאה הוא מפני שכללה במצוות החרם תחרימם, שתכליתה כדי שישבו ישראל בארץ.

בח"י מהרד"ם הק' על הרמב"ם מוסוה יד. דמש"ר נתאוה להכנס לאר"י בשביל מצוות התלויות בה, ולמה לא אמר מצד עצם מצוות ישיבת אר"י. והמש"ח ר"פ ראה יישוב דישבת אר"י מקיימים גם בעבר הירדן, שהרי בני גד וב"ר ישבו שם ובודאי שקיימו מצוה זו. [ועי' ברכ"י או"ח תפט]. ובשם הצ"ח הוצ"פ הביאו לתרץ דשבת לוי אינם ככלל המצוה כיון שלא נטלו חלק באר"י ולא בכיבוש, ולכן מש"ר לא שייך בעצם מצוות הישיבה.

בזמן הזה

ש"י ר"ח כהן בתוס' כתובות קי: (ד"ה הוא) דעכשיו אינו מצוה לדור בארץ ישראל. והמהרי"ט (ח"ב כח) הוכיח דכל הראשונים חולקים עליו, דס"ל דעיקר טעם מצוות הישיבה היא מפני הקדושה דאר"י, וזה אפ"י בחורבנה. והביא שכן מפ"י בתשל' המהר"ם (קצט) שאין לחלק בין הזה"ז לזמן הבית. בפאת השלחן סי' א' סק"ד כ' דגם לדעת הרמב"ם מ"מ יש מצוה מדרבנן לדור באר"י גם בזה"ז. ועי' אג"מ יו"ד ח"ג קכב דלסוברים שאינו מה"ת, לא שייך שיהיה מצוה מתקנתא דרבנן בזמן הגלות לדור בא"י, ושייך רק לומר שיש מעלה וחיובות. וצ"ע.

עי' אבני"ז (תנד,סג) שדק' מהריטב"א יומא לח. דמשמע דבזה"ז אין מצוות ישיבה בא"י אלא רק איסור יציאה ממנה ליושבי א"י.

ועי' כלי חמדה דאיכא ג' דרגות, א' בזמן בית ראשון שהיתה גם מצוות כיבוש והיא העיקר. ב' בזמן בית שני דלא היה דין כיבוש, אך מ"מ מצד קדושת ביהמ"ק והשראת השכינה ועליה לרגל השפיע קדושה על כל אר"י והיתה מצוה בישיבתה. ג' לאחר החורבן ליכא כלל מצוה מה"ת.

גדר המצוה

כ' החרדים (פנ"ט) שבכל עת ורגע שהאדם בא"י הוא מקיים המצוה. והוסף דכיון שעיקר שכר המצוה על השמחה בה, א"כ צריך היושב באר"י להיות שמח תדיר במצותו. [ועי' רש"י שמות יג,א].

ועי' בשו"ת הרשב"ש (סי' א ד"ה ושלש) דהמצוה מורכבת מהעליה והישוב והישיבה, העליה היא הכשר וכן הישוב שהוא נטיעת כרמים ובניית בתים וכו'. ועיקר המצוה היא הישיבה דהיינו הדירה בה. ועי' חת"ס (או"ח קצד) דהדר בא"י היינו שקובע דירתו. [וזהו המקור לסעודת מצוה בחנוכת הבית, דהוא דוקא בא"י כמ"ש הבאר שבע בשו"ת ע].

האג"מ (אה"ע ח"א סו"ס קב) כ' דאין המצוה חיובית על הגוף שאוסרת לדור בחו"ל, אלא כשדר שם מקיים מצוה. ועי' שו"ת מהריט"ץ (ח"א פה) דאין שום איסור לדור בחו"ל אלא דוקא לצאת מא"י לחו"ל אסור. ועי' מו"ז ח"ה סי' שמו וצ"א ח"ד סי' עב דג"כ נקטו שהיא מצוה קיומית ולא חיובית.

שורש המצוה

נחלקו הפוסקים בשורש המצוה, אם היא מצוה מצד עצמה מחמת קדושת אר"י, או דהיא כדי לקיים המצוות התלויות בארץ. לדעת רבינו חיים בתוס' כתובות הויה הכשר למצוות התב"א, וכ"ד התשב"ץ (ח"ג ר) דיש קדושת שכינה וקדושת מצוות, וחיוב העלאה הוא מפני קדושת מצוות. [ועי' חת"ס יו"ד רלד]. ולש"י שא"ר לפי מש"כ המהרי"ט (לעיל) ה"ז מצד קדושת א"י.

ובביאור הגר"א באה"ע עה מבואר [בד' הר"מ] שבזה"ז הוא הכשר למצוות התב"א, אבל בזמן הבית היא מצוה בעצמה. וכ"כ הביה"ל (ח"ב סו"ס ג) דאיכא ב' גדרים, עצם הישיבה שהיא מצוה מצד עצמה כדכתיב וירשתם וישבתם, והב' מצד המעלה של קיום המצוות התלויות בה. [ועי' אבני"ז תנד לג דיש בה ג' ענינים: מ"ע דישבת הארץ. מצוות התלויות בארץ. וקדושת הארץ].

עי' בית יצחק אה"ע ח"א ס"ה אות ד' דלד' הרמב"ן עיקר המצוה היא לרשת את ארץ ישראל במלחמת מצוה, ומזה מסתעף ישיבת א"י. ונפק"מ לנשים דפטורות משו"כ [עי' ביהג"א אה"ע ע וביה"ל ח"ב נ]. אך עי' במרחשת (ח"א כב,ד) שכ' איפכא דנשים חייבות במלחמת יהושע מכיון שהיא חלק ממצוות ישׁוב א"י.

כל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז

הרב יצחק גולדשטון

בכתובות קי: כל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז וכן בודד הוא אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז.

ומצאתי בכת"ס גיטין מד: שכתב וז"ל "אך מי"מ נ"ל לא אמרו אלא בעבד כנעני אבל גדולי ישראל ת"ח עוסקי תורה עליהם נאמר בכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה ואהיה להם שם מקדש זה בית רבנו שבבבל". עכ"ל. (ויש להביא מקור נאמן לדבריו מרש"י דברים יא, טז, ע"ט).

ואמנם דבריו ז"ל צ"ע, דהא בגמ' דרש דבר זה מקרא שנאמר גבי דוד מלך ישראל, ומי לנו גדול מדוד המלך ע"ה, ומ"מ אמר על עצמו "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים", וצ"ע.

ברכת הארץ

הרב ישראל הר כסף

גמ' ערוכה היא (ברכות מט.) "וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ - לא יצא ידי חובתו", וצ"ב מה באמת הקשר בין אכילתו לברית ותורה, הלא בברכת המזון עסקין, וא"כ מה הענין להודות על הברית והתורה בברכת המזון.

ובאמת כבר עצם ההודאה על האכילה - "ועל אכילת מזון" - צריכה ביאור, דבשלמא בברכה ראשונה שנתקנה ע"י משה רבינו על המן מוזכר רק הכח הזון, ולא האכילה בעצמה (כי באמת לא היה במן אוכל גשמי, אלא רק הכח המזין שבאוכל, ואכמ"ל) כי זה חסד עצום של השפעת החיים עלינו, אבל להודות על הפעולה הגשמית עצמה - מדוע?

עוד צריך ביאור במה שאנו אומרים בסוף הברכה "כאמור ואלת" וכו' איפה הראיה על מה שאמרנו לעיל, הרי כשאומרים כאמור הכוונה שאנו עושים כן כמו מה שנאמר בפסוק פלוני, ואיפה בפסוק יש ראה שצריך להודות על ברית ותורה, הרי בפסוק מוזכר רק ענין הארץ.

ובאמת היא גופא קשיא, למה באמת צריך להודות על הארץ כהודאה על המזון, הלא אם אנו היינו מנסחים את הפסוק "ואכלת ושבעת וברכת את ה' א' על..." לכאן היינו גומרים את הפסוק "המזון אשר נתן לך" ואיך ולמה נכנס כאן ענין הארץ.

והנראה שזה גופא ביאור הענין, כי באמת אכילתו של גוי היא פעולה גשמית בלבד, אבל עם ישראל - מכח הברית הארץ והתורה ניתן לנו רוממות שגם לאכילתו יש איכות אחרת (זה פשוט שענין הברית הוא לקדש את הגוף, וכן התורה מקדשת אותנו ומצילה מכוחות החומר וכמ"ש "בראתי יצה"ר - בראתי לו תורה תבלין", וכן קדושת ארץ ישראל הוא כח הקדושה בבחינת המקום) וע"כ בברכה זו כשנרצעים לבוא ולהודות על האכילה, מוכרחים בעצם להודות על עיקר הדבר, והוא הברית ותורה והארץ, שהם נותנים לעם ישראל את האיכות הרוחנית בכל דבר, ורק אח"כ אפשר להודות גם על פעולת האכילה הגשמית, כי עכשיו כבר היא בעלת איכות מרוממת, וע"כ אפי' אם אוכל לחם בחוץ לארץ גם מודה על הארץ, כי זה לא רק ארץ שמוציאה מזון, הרי זה גם כל אדמה עושה, אלא ארץ שבה ניתן לנו כח להוציא את כח הזון מתוך המזון ע"י פעולה גשמית (ואעפ"כ מרוממת. שמעתי מאמרו"ר בעמ"ס ח'י נכספתי).

נושאי הגליונות הקרובים

דברים [חזון] - ענייני זכר לחורבן

ואתחנן [נחמו] - ציפיה לגאולה

ד"ת מתאימים [עד 700 מילים] אפשר להניח בצירוף שם מלא וטל',

בתיבות "עומקא דפרשה" שבפתח אוצה"ס "בית יוסף" רח"שד"ה, ובכרכפלד

ליד ביהכ"נ "בני הישיבות" שד' יזקאל.

או לשלוח בדוא"ל gal200@neto.bezeqint.net

חומר יתקבל בכל שבוע עד יום ג' בערב [ד"ת בכת"י ברור עד יום א'].

אין המערכת אחריות להחזיר כתבים או דיסקים.

תגובות יתקבלו בציון שם מלא בלבד, [בפירוט התגובה אפשר להשתמש בר"ת]

גיליון עומקא דפרשה יו"ל בס"ד כודי שבת, במודיעין עילית רמת שלמה ואלעד.

[הנשא אחיד והכתובים מבני המקום] ניתן להשיג את עלוני שאר המקומות בטל' 054-8463121

תוכנית "שמח תשמח"

לילדים עד גיל שנה

לפרטים: 050-4150605

עשה תרומתך קבע

הקופה שגדולי הדור סומכים וממליצים עליה

זמן	נושא	מקום	טל'
9-1	הספק יסודי (אנגלית)	פתוח	0526109631
9-12	פתוח	ברכפלד	0573101991
9-1	שבת עיון להלכה	ברית יצחק	0573105166
10-1	ג'מ עיון	עדיף ברכפלד	0548426868
9-1	מפעל הש"ס 70 דף, פתוח	פתוח	0527635935
9-1	שבת מלאכות	בית אבא	0527671832
9-1	הלכה עיון, דובר אנגלית	בית תפילה (מקום בכולל)	9744031
9-1	הלכה תערובות	ברכפלד	0527609454
9-1	חולין	אהל יוסף מאיר	9743758
9-1	כיצד מברכין	אהל מנחם	0527644146
9-1	גמרא	פתוח	9797430
9-1	הלכות שבת טור שו"ע	כנר ברכפלד	0527145402
10-1	דף יומי	בית תפילה	0504110360
9-1	תערובות או בב"ח	חניכי הישיבות אוה"ח	0527633615
כחצי שעה	רמח"ל	פתוח	9744120
9-1	דף יומי	פתוח	9761948
9:30-1	עיון	נזר ישראל (לא מתחיל)	0527657872
11:45-1	דף יומי גמרא רש"י	כולל הגרמ"ם קרפ	0527606415
בוקר חלקי	גמרא	ברכפלד	0505886814
משתנה	גמרא, מעוניין להתלמד	אזור היכל יצחק	0508751008
9-1	טור ב"י או"ח ברכות השחר	קול יעקב	0527655971
7-9	דף יומי	פתוח	0527614024
11-1	גמרא	אהל מנחם	0527644146
פתוח לכל שעות היום	פתוח	פתוח	0578182029
1:45-2:30	מעוניין ללמוד עם בחור	גמיש	9797405
4-7	הלכה	עדיף חפציבה	0527687837
5-7	עדיף בבא קמא- גמיש	גמיש	0527120955
2-7 (חלקי)	תערובות	ברכפלד	9743044
4-7	לולב הגזול עיון	פתוח	0573130351
3:30-5:30	גמרא חולין	בית תפילה (מקום בכולל)	9744031
4-7	גמרא	כנסת הגדולה	0527641354
5-7	גמרא	פתוח	0527605337
5-7	מכות	פתוח	0573161942
5-7	קידושין, עניני עבדים	בית יצחק	0548452369
2-7	מליחה	פתוח	0527633753
4-7	יורה דעה סימן ק"צ	פתוח	9740812
4-7	הלכה תערובות	ברכפלד	0527609454
4-7	מסכת שבת	פינסק קרלין ברכפלד	0573136277
4-7	חולין	אהל יוסף מאיר	9743758
4-7	הלכות שבת טור שו"ע	כנר ברכפלד	0527145402
4-7	עמ' ליום, חולין	זכרון משה	9340105
כחצי שעה	רמח"ל	פתוח	9744120
4-7	דף יומי	פתוח	9761948
5-7	גמרא	פתוח	05268280198
2-3	משניות	פתוח	9298382
4-7 שבת	גמרא רש"י	אזור אוה"ח או שד"ח	0527679128
4-7	הלכות סת"ם	פתוח	9790171
7-9	גמ'	גבעה דרומית	9298785
9-10:30	בב"ח	קמ"ח	0722511236
כשעה	מעוניין למסור שיעור במשניות, פרק לשבוע, משניות עוקצין	פתוח	0527627912
9-11	לולב הגזול עיון	פתוח	0573130351
8:30-10:30	2 דף לשבוע	ברכפלד	9742448
9-11	מפעל הש"ס 70 דף, פתוח	פתוח	0527635935
9-11	גמ'	פתוח	0527640528
9-11 פעמיים בשבוע	מעוניין ללמוד עם בחור	פתוח	9797405
9-10:30 פעמיים בשבוע	גמרא- הלכה- הגדה	ברכפלד	050411403
6-10	גמרא	ברכפלד	0527630461
9:30-10:30	דף יומי	קצו"ה	0573143144
9-11	שו"ע או"ח	גבעה דרומית	0573114783
6-8	דף יומי	ביה"כ מושב מתניהו	050658847
6-9	דף יומי	ביה"כ מתניהו	0506585847
7-11	חברותא לבע"ת, גמרא	פתוח	0548416011
7-11	מעונינים בגמ' של דף היומי	ברכפלד	0527680332

בוקר

אחר הצהריים

ערב